

MAKSYMILIAN LECHOWSKI

Przewodniczący: Pan był funkcjonariuszem więziennym. Co może pan nam opowiedzieć o tym wszystkim, co się działo w więzieniu w czasie okupacji?

Świadek Lechowski: Od października 1939 r. musiałem wrócić do służby. Aresztowania rozpoczęły się na początku [okupacji] i do więzienia masowo przywożono ludzi. Rozstrzeliwania początkowo zdarzały się, ale rzadko, później było ich coraz więcej.

Przewodniczący: Kto przewoził tych aresztowanych do więzienia?

Świadek: Początkowo SS w mundurach z trupimi czaszkami, a później żandarmeria.

Przewodniczący: A Schupo, policja porządkowa również?

Świadek: Tak. Z powiatu przywozili ci, co mieli żółte wyłogi, a miejscowych z Radomia przywozili ci w zielonych mundurach z brązowymi wyłogami.

Przewodniczący: Kiedy były pierwsze transporty na rozstrzeliwanie?

Świadek: W październiku 1939 r.

Przewodniczący: Co to były za ofiary?

Świadek: Jeden był z Dębłina, a drugi młynarz z Gulina. Nazwisk nie znam. Młynarz rankiem prosił o księdza, a wtedy SS-man w czarnym mundurze powiedział po polsku: „Już wam księdza nie potrzeba”. W listopadzie aresztowano inteligencję radomską. Po tym aresztowaniu wszystkie cele były przepełnione. Później część tych ludzi zwolniono, a część przewieziono do obozów.

Przewodniczący: W jakim procencie zwolniono, a w jakim wywieziono?

Świadek: Wywieziono ok. 60%.

Przewodniczący: Kto był czynny przy ich wywożeniu?

Świadek: Zwoziło gestapo.

Przewodniczący: A czy inne formacje były do tego wykorzystane?

Świadek: W 1939 r. to ci w siwych i czarnych mundurach.

Przewodniczący: A ile osób przywieziono z Chlewisk?

Świadek: Z Chlewisk przywieziono ok. 200 osób. Przywiozła ich żandarmeria powiatowa, w zielonych mundurach z żółtymi wyłogami. Ludzi tych umieszczono na oddziale kobiecym, który wtedy był próżny. Nie dopuszczano do nich nikogo i pochowali ich ci, co ich przywieźli. Czterech z nich stało koło drzwi. Rano o godz. 7.00 wyprowadzono [aresztowanych] na „sekretne” podwórko, kazano im się położyć, a tych, którzy podnosili głowy, żandarmi bili kijami po głowie. Ludziom tym trudno było leżeć, gdyż podwórko było małe i brakowało miejsca. Później przyjechały samochody. Następnego dnia przywieziono jeszcze więcej osób. Wśród tej pierwszej grupy były, jak sobie przypominam, i dzieci. Ludzi tych następnie ładowano na samochody. Zajęły dwa auta pod więzienie i wyprowadzono z niego ludzi ze związanymi rękami. Samochody były wysokie, nie dano żadnych podstawek, aby ułatwić [więźniom] wejście. W samochodzie siedział jeden czy dwóch żandarmów i wciągali ludzi za kołnierz, za włosy, za co się dało, a w końcu rzucali ich wprost na samochód. Ludzie ci w aucie padali jeden na drugiego. Mogło ich być ok. 200. [Żandarmi] pojechali z nimi w kierunku ul. Warszawskiej. W tej partii [więźniów] byli również Papierski [?] i Głogowski. Jeden z nich pracował u mecenasa Zdzitowieckiego.

Przewodniczący: Zeznał pan, że działo się to w marcu albo kwietniu, tj. że w tym czasie przywieziono ludzi z Chlewisk?

Świadek: Zdaje się, że tak.

Przewodniczący: Czy w 1940 r. często wywożono ludzi na Firlej?

Świadek: Dwa, trzy lub więcej razy na miesiąc.

Przewodniczący: W toku dochodzenia zeznał pan, że w 1940 r. nie było dnia, w którym nie wywożono by ludzi do obozu.

Świadek: To znaczy wywożono często, ale nie codziennie.

Przewodniczący: A jak to było z tym specjalnym oddziałem w więzieniu?

Świadek: Tam mordował Koch. Żaden z polskich urzędników nie miał tam dostępu. Odbywały się tam orgie. W dzień i w nocy dochodziły stamtąd krzyki. Nowo przywiezionych do tego oddziału rozbierano do naga, kazano im kłaść się na podłogę. Leżeli jeden na drugim. On w tym czasie przeprowadzał rewizję.

Przewodniczący: Czy ewidencja specjalnego oddziału była w ogólnych księgach więzienia?

Świadek: Początkowo, gdy nie było specjalnego oddziału, cała ewidencja była razem, ale później [już] nie.

Przewodniczący: Jakiego rodzaju policja wywoziła ludzi na badania?

Świadek: Gestapo przyjeżdżało samochodami i wywoziło.

Przewodniczący: A kto to był „Stasio”?

Świadek: To był gestapowiec.

Przewodniczący: A z Garbatki kto przywoził aresztowanych?

Świadek: Przywiozła ich żandarmeria i gestapo. Zostali umieszczeni na IV Oddziale.

Przewodniczący: Jak [dużymi] partiami wywożono ludzi do obozu?

Świadek: Po 300, 400 osób.

Przewodniczący: A jak [dużymi] partiami na rozstrzelanie?

Świadek: Po 20, 30, do 50 osób.

Przewodniczący: Kto to był Josef Bauer?

Świadek: On był zawsze przy egzekucjach. Ile razy przyjechał, było wiadomo, że odbędzie się egzekucja. Gdy miała się [takowa] odbyć, przyjeżdżał z samochodem, tzn. [z] trumną, [do tego] czterech gestapowców, w mundurach i po cywilnemu, oraz żandarmeria jako eskorta. Skazańców rozbierano do bielizny, wiązano ręce z tyłu. Układano w samochodzie jeden na drugim i wywożono.

Przewodniczący: Jak to było z tą pastą?

Świadek: W czasie kiedy odbywało się w Radomiu wieszanie ludzi, Niemcy przyszli do więzienia i zażądali czterech Żydów do roboty. Zgłosiło się więcej, wybrali tylko czterech. Bauer przyniósł pudełko pasty i kazał im się [nią] wysmarować na twarzy.

Przewodniczący: Ile osób według pana obliczenia zostało z więzienia wywiezionych do obozów koncentracyjnych?

Świadek: Ok. 15 tys.?

Przewodniczący: Czy pan nie przesadza? Przedtem powiedział pan pięć tysięcy. Między 5 a 15 tys. jest duża różnica.

Świadek: W każdym razie więcej niż pięć tysięcy osób.

Przewodniczący: A z jakiego powodu siedzieli Żydzi w więzieniu?

Świadek: Bez żadnego powodu, po prostu [za to], że byli Żydami. Mówiono, że Żydzi powinni być w getcie. Żydów tych później zabrano z więzienia. Podobno mieli ich odesłać do getta.

(Wobec nieścisłości zeznań świadka sąd w myśl art. 340 kpk postanowił odczytać jego poprzednie zeznania; k. 7, t. III [akt] Komisji).

Przewodniczący: Kto rozstrzeliwał Żydów?

Świadek: Żandarmeria. Żandarmeria działała w miastach, ona zabierała ludzi, a Schupo zgłaszało się zawsze po odbiór ofiar.

Przewodniczący: Czy często było słychać krzyki na IV Oddziale?

Świadek: Tak, bardzo często.

Przewodniczący: W jakim stanie wracali ludzie z badań na gestapo?

Świadek: Bardzo pobici. Nie mogli wejść, musiano ich wnosić.

Przewodniczący: Co się stało z tymi, którzy zostali zabrani ze straży [pożarnej] z ul. Traugutta?

Świadek: Przywieziono ich na IV Oddział.

Prokurator: Jaka była pojemność więzienia przed wojną?

Świadek: Mogło pomieścić najwyżej 250 osób.

Prokurator: Ile osób przebywało w czasie wojny?

Świadek: Przebywało tam ponad tysiąc osób.

Prokurator: Czy gdy przyprowadzono aresztowanych, posiadali oni nakazy?

Świadek: Na początku, może [przez] około miesiąc, przyprowadzali bez nakazów, później już z nakazami.

Prokurator: [Co do] sprawy wymalowania tych czterech Żydów – czy to był żart? [I] czy nie wie pan, kto wieszał ludzi na szosach Warszawskiej, Kieleckiej?

Świadek: Gdy przyjechali ci Żydzi i [ludzie] pytali ich, na jakiej robocie byli, nie chcieli nic powiedzieć [ponad to], że nie chcieliby więcej takiej roboty.

Prokurator: Jakie mundury miało Schupo, a jakie SS?

Świadek: SS miało siwe mundury z trupimi czaszkami, niektórzy z nich mieli czarne otoki na czapkach, Schupo miało zielone mundury z brązowymi wypustkami, a żandarmeria państwowa miała zielone mundury i żółte wypustki.

Przewodniczący: Czy żandarmeria i Schupo brały udział w wywożeniu i przywożeniu ludzi?

Świadek: Tak.

Przewodniczący: Czy były wypadki, że w tych wywożeniach i przywożeniach na ul. Kościuszki nie brały udziału Schupo i żandarmeria?

Świadek: Stale brały udział.

Przewodniczący: To pytanie miało na celu zadokumentować, że przy wszystkich wywożeniach – czy to na badania, czy to na miejsce straceń, czy też do obozu – brała udział wszelkiego rodzaju policja.

Oskarżony Böttcher: Czy świadek, mówiąc „SS-mani”, miał na myśli członków policji bezpieczeństwa?

Świadek: Mieli oni mundury z otwartymi kołnierzami i z krawatami. Prawdopodobnie było to gestapo z Kościuszki.

Oskarżony: Czy świadek wie, komu podlegało więzienie z wyjątkiem IV Oddziału?

Świadek: Podlegało *Abteilung Justiz* na ul. Sienkiewicza.